

Súčasná dezinformácia – fenomén podporený technológiami

Prof. Alina Bârgăoanu

Súčasná internetová technológia úplne zmenila informačný ekosystém, ktorý je čoraz viac poháňaný digitálnymi platformami, algoritmami, veľkými dátami, strojovým učením a dokonca umelou inteligenciou. Tento nový ekosystém vytvoril nielen obrovské možnosti demokratizácie, pokiaľ ide o tvorbu, prístup a zdieľanie obsahu, ale aj živnú pôdu pre vznik dezinformácií 2.0. Ide o nový typ dezinformácie, ktorý využíva naše staré kognitívne skratky a predsudky pri práci s informáciami, ale zároveň prichádza s novými formátmi, nástrojmi a dominantnými postupmi.

Od nedostatku informácií k preťaženiu informáciami

Problémy spojené so súčasnými dezinformáciami boli potvrdené na celom svete pri viacerých príležitostiach, od volebných kampaní cez národné referendá až po nedávnu globálnu pandémiu COVID-19. Dezinformácie sú tu už nejaký čas, sprevádzajú vojnové úsilie, sociálne rozvraty a hospodárske krízy.

Súčasná dezinformačná kampania sa však štrukturálne líši od podobných snáh, ktoré sa uskutočňovali napríklad len pred 50 alebo 70 rokmi. Na rozdiel od týchto snáh, ktoré sa uskutočnili v podmienkach nedostatku informácií, sa spoliehajú na masívne šírenie viacerých protichodných naratívov, ktoré vytvárajú „informačné preťaženie“ alebo „informačnú únavu“, pri ktorej sú ľudia bombardovaní informáciami (presnejšie povedané obsahom). Ich hlavným cieľom nie je nevyhnutne o niečom presvedčiť cieľovú skupinu, ale strategicky formovať verejný diskurz, vytvárať zmätok a zasievať nedôveru.

Dezinformácie 2.0 sa opierajú o nové nástroje na zasahovanie do obsahu (väčšie možnosti informačného bombardovania a manipulácie s textom, fotografiami a videom) a o nové nástroje na zasahovanie do šírenia obsahu (väčšie možnosti šírenia obsahu prostredníctvom automatizovaných účtov, trollov, botov, falošných profilov, falošných davov a tovární na klikanie). Pochopenie nového fenoménu dezinformácií 2.0 ako zasahovania do obsahu (v rámci kontinua pravdivé – nepravdivé) a jeho šírenia (organického, t. j. vykonávaného ľuďmi, a neautentického, t. j. vykonávaného strojmi) sa stáva základnou zručnosťou pre zodpovednú orientáciu v dnešnom informačnom prostredí.

Dezinformácie 2.0: výroba a šírenie klamstiev v priemyselnom meradle

Nový nadnárodný informačný ekosystém poháňaný digitálnymi platformami, algoritmami a veľkými objemami dát umožňuje okamžité a veľmi účinné dezinformačné kampane. Nové dezinformačné kampane sa môžu realizovať s nízkymi aj vysokými rozpočtami, pričom veľká časť peňazí sa vynakladá ani nie tak na tvorbu obsahu (ako v prípade propagandy šírenej prostredníctvom mainstreamových médií), ale na zabezpečenie prístupu k údajom a digitálnym profilom používateľov. Využívanie týchto profilov umožňuje nové techniky presviedčania, ako je mikrozameriavanie založené na údajoch, psychografické profilovanie a presná segmentácia, t. j. cielenie na používateľov s hyperpersonalizovaným obsahom na základe ich predchádzajúcich digitálnych odtlačkov a preferencií.

Nové dezinformačné kampane s využitím technológií využívajú informácie (vytvárajú informačne bohatý ekosystém, kde pre každý fakt existuje hodnoverný protifakt, pre každý príbeh hodnoverný protipríbeh) a naše digitálne správanie (využívajú naše osobné údaje a náš digitálny odtlačok prsta, aby nás zásobovali len hyperpersonalizovaným obsahom potvrdzujúcim zaujatosť).

Na základe digitálneho odtlačku každého používateľa odporúčacie algoritmy ponúkajú používateľom známejšie príspevky, pričom informácie organizujú skôr na základe popularity a pravdepodobnosti zapojenia než na základe presnosti, faktov alebo záujmu verejnosti.

Digitálne platformy na celom svete ponúkajú množstvo príležitostí na hromadné šírenie dezinformácií pomocou rôznych nástrojov a postupov: botov a sietí botov, vymyslených a automatizovaných účtov, „tovární na lajky“, trollích fariem, fariem na klikanie a falošných sledovateľov/skupín (na potvrdzovanie aj ohováranie).

Napríklad zdokumentované dezinformačné kampane na Facebooku alebo Twitteri sú často založené na botoch, úplne autonómnych programoch, ktoré budú stokrát denne a v noci tweetovať alebo písať príspevky na konkrétnu tému, alebo na kyborgoch, hybridných účtoch, ktoré kombinujú činnosť botov s občasným zapojením človeka. Príklad uviedol riaditeľ Národnej spravodajskej služby USA v roku 2017. Vo svojej správe dospel k záveru, že ruská vláda viedla počas prezidentských volieb v USA v roku 2016 komplexnú dezinformačnú kampaň. Kampaň bola založená na neautentickom koordinovanom správaní na platformách sociálnych médií, do ktorého boli zapojené boty a armáda trollů, ako aj na štátom kontrolovaných mediálnych zdrojoch, ktoré presadzovali špecifické naratívy, nepravdy a konšpiračné teórie s cieľom „podkopať dôveru verejnosti v demokratický proces v USA“¹.

Obmedzenie šírenia dezinformácií

Ako už bolo zdôraznené, hlavným cieľom súčasných dezinformačných kampaní nie je ani tak presvedčiť verejnosť o niečom, ale zasiať nedôveru, vyvolať politický zmätok, využiť sociálno-ekonomické rozpory, zvýšiť emocionálnu príťažlivosť a znížiť samotnú možnosť racionálnej, vecnej diskusie. Obracajú sa priamo na ľudí, čím vytlačujú tradičných sprostredkovateľov informácií, ako sú mienkotvorné médiá alebo médiá hlavného prúdu.

¹ Úrad riaditeľa Národnej spravodajskej služby USA, *Background to Assessing Russian Activities and Intentions in Recent US Elections, The Analytic Process and Cyber Incident Attribution*, 6. januára 2017 [prístup 6. marca 2021]. K dispozícii na stránke dni.gov: www.dni.gov/files/documents/ICA_2017_01.pdf.

Dezinformácie 2.0 sú určite fenomén so silnými technologickými koreňmi. Ich účinky sa môžu prejavovať sociálne, kultúrne, ekonomicky a dokonca aj epistemologicky (keďže dezinformačné kampane založené na bombardovaní faktami, pseudofaktami a alternatívnymi realitami môžu napadnúť možnosti komunity alebo spoločnosti konať na základe zdieľaných faktov, t. j. na základe zdieľanej epistemológie).

Napriek tomu, že ide o fenomén hlboko zakorenený v technológii, jeho riešenie nie je len technologické, ale súčasne technologické, sociálne, ekonomické a politické. Existujú rôzne kategórie reakcií, z ktorých najvýznamnejšie sú: výskum založený na dôkazoch, vzdelávanie, diverzifikácia informačného ekosystému, dodržiavanie dobrovoľných kódexov správania, transparentnosť a zodpovednosť digitálnych platforiem (financovanie, funkcia algoritmov, postupy zhromažďovania údajov), vytvorenie stálych štruktúr dohľadu a spoločná regulácia a regulácia.

Obmedzenie šírenia a účinnosti takýchto dezinformačných kampaní si predovšetkým vyžaduje riešenie vnútorných slabých stránok západných spoločností, ako sú finančné a hospodárske problémy, sociálno-ekonomické nerovnosti („ľudia, ktorí zostali pozadu“), slabé výsledky riadenia, slabé médiá a informačné ekosystémy. Je potrebné odolať pokušeniu vysvetľovať tieto zraniteľnosti výlučne alebo prevažne prostredníctvom dezinformačných kampaní, pričom investície do odolnosti by mali byť prostriedkom na riešenie týchto a mnohých ďalších zraniteľností.

Preklad: Ústav pamäti národa (ÚPN)